

โมกขธรรมประยุกต์

— บท —

๑๓ เมษายน ๒๕๑๘

มายาและสิ่งที่เป็นมายา

ท่านนักศึกษา ผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย,
การบรรยายเรื่องโมกขธรรมประยุกต์ เป็นครั้งที่ ๑ นี้
ผมจะกล่าวโดยห้วนๆย่อๆว่า มายาและสิ่งที่เป็นมายา.

พูดอย่างปัญหาของคน ก็ต้องพูดว่า ทำไมเราจึงไม่รู้จักมายา
หรือสิ่งที่เป็นมายา; เพราะเราไม่รู้จักสิ่งนี้ เราจึงต้องเป็นทุกข์ มีความทุกข์
เพราะความโง่ในเรื่อน้อยเป็นประจำวัน.

๑๗๗

ขอขมความเข้าใจ เกี่ยวกับคำว่า “โมกขธรรมประยุกต์” ว่าง่าย ๆ ค่ะ คือเรามี ความมุ่งหมายที่จะใช้หลักพระพุทธศาสนาให้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันทุก ๆ วัน. ที่แล้วมาเราไม่รู้จะใช้น้อย่างไรเสียเป็นส่วนมาก ทั้งที่เราก็ได้เรียนได้รู้ และท่องได้สวดได้ แล้วบางทีสอนได้ อธิบายได้ก็มี; แต่ก็ไม่ว่าจะใช้นั้นให้เป็นประโยชน์โดยแท้จริงได้อย่างไร. เราได้พยายามตามล่าค้นถึงปัญหาต่างๆ หรืออุปสรรคที่ขัดขวางไม่ให้เรารู้จักใช้สิ่งนี้ให้เป็นประโยชน์ คือไม่รู้จะใช้โมกขธรรมให้เป็นประโยชน์จึงมาพูดกันเสียใหม่ เพื่อใช้เป็นประโยชน์ให้ได้.

ความไวของจิต จนเราควบคุมไม่ได้ นี่ก็เป็นปัญหา, **ความไม่มีสติสัมป-**
ัญญะเพียงพอ หรือ **สมบุรณ์** นี่ก็เป็นปัญหา ที่ทำให้เราทำผิดพลาดอยู่เป็นประจำวันหรือควบคุมจิตไม่ได้. เราไม่มีปัญญาคือความรู้เกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้ ในทางที่ หรือในลักษณะที่ สามารถเอามาใช้เป็นประโยชน์ได้ เพราะว่าเราไม่ค่อยจะมีสัมมาทิฐิที่ได้อบรมมาแต่กำเนิด หมายถึงว่าแมตติมาในท้องแม่ก็ได้; ถ้าพ่อแม่เป็นผู้มีสัมมาทิฐิ; พุคอย่างนี้ก็กลัวพูด. แต่ที่ถูกต้องก็เอาเพียงว่าพอกคลอดออกมาจากท้องแม่ ก็ได้เห็นตัวอย่างที่เป็นสัมมาทิฐิอยู่รอบด้าน โตขึ้นมาในท่ามกลางสิ่งนั้น คนก็มีสัมมาทิฐิได้โดยง่าย.

ถ้าเป็นอย่างที่กล่าวมานี้ มันช่วยให้เรารู้จุดหมายปลายทาง ว่าเกิดมาทำไมกัน, หรือว่าเกิดมานี้ไปไหนกัน, ไปจบที่ไหนกัน. ที่ถูกต้องแท้จริงนั้น **เรามีจุดหมายอะไร เป็นสิ่งที่สำคัญ** หรือเป็นปลายทางอันแท้จริง ไม่ใช่ของเล็กๆ น้อยๆ ครั้งๆ กลางๆ. ถ้าเรารู้ เราก็นิ่งที่นั่น หรือว่าเราอาจจะมีชีวิตอยู่โดยการมีนิพพานพื้นฐาน คือระยะเวลาที่จิตว่างจากการปรุงแต่งเป็นกิเลสต่างๆ; อย่างน้อยที่สุดก็มีความเยือกเย็นพื้นฐานชนิดนี้ จนกว่าจะถึงจุดหมายปลายทาง ก็มันเย็นถึงที่สุด ไม่กลับเปลี่ยนแปลงได้อีกต่อไป, ไม่เปลี่ยนมาเป็นร้อนได้อีกต่อไป.

“คน” ต้องอบรมจิตใจให้สูง เป็นมนุษย์ เพื่อยุติเหวี่ยงเหวี่ยงความทุกข์

นี่คือปัญหาของคนซึ่งรวมทั้งเราด้วย “คน” อย่างที่ยังเป็นคน ยังมีจิตไม่สูง ยังไม่เป็นมนุษย์ ที่มีจิตใจสูง; ยังเป็นเพียงคน ที่มักจะเรียกว่าชน ช-น ชนผู้เกิดมา. แม้ว่าเราจะถือตามหลักของลัทธิอื่นว่าคนมาจาก บุคคล; คำว่า “บุคคล” นั้นก็ยัง เป็นเพียงสิ่งที่มีชีวิต เป็นตัว เป็นตน ที่ยังไม่รู้อะไร. ลัทธิอื่นเขาถือว่า เป็นตัวเป็นตน แม้มีตัวบุคคล ก็มีชีวิตอย่างที่ยังไม่รู้จะอะไร เป็นอาตมันหรือตัวตน เหมือนกับว่าพื้นฐานสำหรับมีความรู้ ความเบิกบาน หรือการตรัสรู้ เป็นตัวคนที่สูงสุด สมบูรณ์หลุดรอดทุกทางนี่. บุคคลอย่างนี้ไม่มีในหลักของพระพุทธศาสนา แต่ก็จะถือว่า ได้ได้เป็นหลักทั่วไปว่า พอเกิดมาก็เป็นบุคคลได้ เพราะเขาถือว่า มันเป็นคน บุคคล มาเกิดเป็นคน บุคคล เป็นหน่วยพื้นฐาน รากฐานอะไรอันหนึ่ง.

ที่นี้จะ เป็นมนุษย์ กัน ต้องเป็นคนหรือเป็นบุคคล หรือสัตว์หรืออะไรก็ตาม ที่มีใจสูง คำว่า “สูง” นี้ไม่ใช่ความหมายเพียงทางคณิตศาสตร์ ว่ามันสูงกว่า มีตื้นหนึ่งซึ่งสูงกว่านี้; ไม่ใช่อย่างนั้น. ในทางธรรมะเรา อยู่สูง นี่ก็อยู่ใน ลักษณะที่จะเห็นของที่ต่ำกว่าได้โดยง่าย; ฉะนั้น เราจึงพยายามที่จะทำใจให้สูงขึ้นไปแล้วมองลงเห็นสิ่งที่มีอยู่ทั่วไปนั้นอย่างถูกต้องตามที่เป็นจริง, แล้วจิตก็รู้จักสูงขึ้น สูงขึ้นไป จนถึงเตลานั้นท่วมไม่ถึง หรือตามขึ้นไปไม่ได้ มันก็เรื่อย ๆ อยู่ที่พักกินทั้งหมก. จิตมันอยู่สูงจนสิ่งเตลานั้นตามขึ้นไปรอบกวนไม่ได้ อย่างนี้น่าพอใจ น่าชื่นใจ ในคำว่า มนุษย์ ที่แปลว่า มีใจสูง; เพราะฉะนั้น เราจึงมีการประพฤติกระทำหลายชนิดเรียกว่า จิตตโยคะ คือการประกอบในอธิจิต ทำจิตให้อยิ่ง ให้สูง ก็เป็นมนุษย์ อยู่เหนือความทุกข์ได้.

ต้องฝึกจิตใจให้สูง จนรู้จักมายา และสิ่งที่เบ็นมายา

คำว่า “สูง” ในที่นี้ จะพูดกันในวันนี้ ก็คือสูงจนรู้จักสิ่งที่เรียกว่ามายา เราจึงมีหัวข้อสำหรับวินิจฉัยกันในวันนี้ว่า มายา ภาวะแห่งมายา และสิ่งที่เบ็นมายา เรียกสั้น ๆ ก็คือว่า มายาและสิ่งที่เบ็นมายา.

พวกที่เกิดมามีอายุถึงเท่านั้นแล้ว คงจะเคยได้ยินคำว่า “มาชา” แล้วด้วยกัน
ทั้งนั้น ; บางคนอาจจะเก่งถึงกับเคยดำเพื่อนว่า โอ้มายา อย่างนี้ก็มีกรรมัง เพราะ
มันเป็นคำพูดภาษาไทยอย่างธรรมชาติสามัญคำหนึ่ง. ในที่นี้ก็ต้องพูดกันอีกส่วนหนึ่ง ใน
แง่ของภาษา คือความสลับเปลี่ยนแห่งภาษา ความค้นได้เค้นได้ เปลี่ยนไปได้แห่งภาษา.

คำว่ามายานี้มี ๒ ความหมาย : ความหมายพื้นฐานทั่วไป ที่ใครๆ ก็พูด
เป็นนั่น ก็คือ มายาสาโลย คือ ไม่ตรง คดโกง มีเล่ห์เหลี่ยม มีปากอย่างใจอย่าง ;
อย่างนี้เรียกว่า มิมายา แสดงออกมอย่างในรูปของมายา. นี่ก็เป็นมายาอย่างหนึ่ง
ในความหมายหนึ่ง เช่นคนมิมายา ก็คือคนเจ้ามายา.

มายาอีกความหมายหนึ่ง หมายถึงภาวะที่ซ่อนความจริงหรือพรางตา โดย
เฉพาะในพุทธศาสนา ก็จะถึงถึงสัญญาวิปลาส คือ ความหมายมันสำคัญผิดเพราะ
อำนาจของมายานั่นเอง : เห็นสิ่งที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง หมายถึงว่าเที่ยง, เห็นสิ่งที่
เป็นทุกข์ว่าเป็นสุข แล้วก็หมายมันลงไปว่าสุข, เห็นสิ่งที่โดยเนื้อแท้ไม่เป็นตัวเป็นตน
ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน ไม่มีความหมายแห่งตัวตนเลยนี้ ว่ามันเป็นตัวเป็นตน ก็หมายมันลง
ไปว่าเป็นตัวตน.

สัญญาแปลว่า ความหมายมัน สัญญาวิปลาส ก็คือว่า ความหมายมัน
นั้นวิปลาส ผิดพลาดจากความเป็นจริง เพราะอำนาจของสิ่งที่มีมายา เป็นเครื่อง
พรางตา. ฉะนั้น เราก็จะต้องรู้จักภาวะแห่งมายา และตัวสิ่งที่มีภาวะชนิดนั้น ซึ่งพูด
กันอย่างภาษาวัดว่า ก็ต้องเรียกว่า สังขาร นั้นแหละเป็นมายา มีภาวะแห่งมายา ;
สังขารกันข้ามจากสังขาร ก็มีแต่สิ่งที่จริงที่แท้ ที่ไม่ใช่เป็นมาชา คือ พระนิพพาน
หรือวิสังขาร.

ภาวะแห่งมายา คือสังขาร

นี่เมื่อพูดถึงสังขาร คุณก็ถึงอีกแล้ว ไม่คุ้นกับคำว่า ก็ยากที่จะรู้จักความ
หมายของคำว่า “สังขาร” ; เพราะชาวบ้านทั่วๆ ไป หรือแม้แต่ปธานุกรมทั่วๆ ไป

ในการได้พுகจากกันอยู่นี้ สังขารมักจะหมายถึงแต่เพียงร่างกายอย่างที่พูดว่า สังขารร่างกาย แล้วมีของหลอกให้เข้าใจผิดอยู่เสมอ. เมื่อได้ยิน พระบิณฑุสสว่า *สังขารไม่เที่ยง เกิดขึ้นแล้วดับไป* การที่ร่างรับแห่งสังขารนั้นเป็นความสุข; ก็เลยเข้าใจว่าผิดยานั้น เป็นความร่างรับแห่งสังขาร. นี่ก็ถูกเหมือนกัน แต่ว่าถูกน้อย.

สังขารไม่ใช่เพียงแต่ร่างกาย, ความคับแห่งสังขาร ไม่ใช่ความคับแห่งชีวิตร่างกายตายไป; รู้จักคำว่า “สังขาร” กันเสียก่อน แล้วก็จะรู้จักว่า นี่เป็นสิ่งที่มียา ประกอบอยู่ด้วยภาวะแห่งมายา ก็ไม่ตรงตามที่มันเป็นจริง มันหลอกให้เห็นเป็นอย่างอื่น.

คำว่า “สังขาร” นี้ ควรจะรับเอาคำนี้ ที่อยู่ในรูปของภาษาบาลีไปใช้ เพราะมันเปลี่ยนไม่ได้ มันแปลไปไม่ได้ ขึ้นแปลมันก็ยุ่ง และไม่สำเร็จด้วย; รับเอาคำเดิมไปใช้ดีกว่า แล้วรู้เอาความหมายของมันให้ครบถ้วนก็แล้วกัน; เช่นคำว่า “ธรรม” หรือ “พระธรรม” นี้ *ไม่มีทางจะแปลได้* ต้องใช้คำเดิมในภาษาบาลี. คำที่มีลักษณะอย่างนี้ ก็มีอยู่หลายคำ โดยเฉพาะคำว่า “สังขาร” นี้คำหนึ่ง; เราก็อาจจะรู้ได้โดยความหมายของมัน ว่ามันกินความกว้างขวางอย่างไร เท่าไร. คำพูดหรือตัวหนังสือ “สังขาร” คำนี้ แปลว่า **สิ่งปรุงแต่ง** ก็ได้ **ผลของการปรุงแต่ง** ก็ได้.

สังขารความหมายที่ ๑ ผลของการปรุงแต่ง

ที่เราจะต้องมองดูก่อน ก็คือผลของการปรุงแต่ง ได้แก่ปรากฏการณ์ต่างๆ ไปที่เราประสบอยู่ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางผิวหนัง อะไรก็ตาม คือปรากฏทั้งหลายรอบตัวเรา ที่เรารู้จักอยู่ด้วยตาเป็นต้น; นี่สังขารที่เป็นผลของการปรุงแต่ง. จะเหลียวไปทางไหน ก็เห็นสิ่งที่เรียกว่าสังขารนี้, หรือหูก็ได้ยินสิ่งที่เรียกว่าสังขารที่เป็นเสียงมากกระทบหู, จมูกก็ได้สังขารที่เป็นกลิ่นมากกระทบจมูก, ลิ้นก็ได้สังขารที่เป็นรส มากกระทบลิ้นบ่อยๆ เมื่อเรามีการรับประทาน, แล้วผิวหนังก็มีสังขารที่มา

กระทบผิวหนังบ่อยๆ โดยเป็นของแข็ง ของอ่อน ของนิ่มนวล ของกระด้าง ของสลายแก่ผิวหนัง ของไม่สลายแก่ผิวหนัง, สิ่งเหล่านั้นก็เรียกว่าสังขารเหมือนกัน. **ที่เป็นภายนอกก็เรียกว่าสังขาร** คือสิ่งที่มากระทบเนื้อหนัง, สิ่งที่มากระทบตัวเรา **นี้เรียกว่าสังขาร; ตัวเราที่รับอารมณ์นั้นก็เป็สังขาร.**

แต่เดี๋ยวนี เราจะมีสังขารคือสิ่งที่ปรากฏอยู่รอบตัว : บางอย่างก็มีชีวิต. บางอย่างก็ไม่มีชีวิต. **ที่มีชีวิต** เรียกว่า **สังขารมีชีวิตครอง** หรือมีวิญญาณครอง สมัยก่อนก็ได้ยินชินหูกันมากคือคำว่า วิญญาณกะสังขาร อวิญญาณกะสังขารอะไรนี้ก็มีชินหู; เดี๋ยวนีก็เลือนหายไป ไม่ค่อยจะใช้คำพูดนี้.

สิ่งต่าง ๆ รอบตัวเราที่มีชีวิต กับไม่มีชีวิต เช่นก้อนหินนี้ เราถือว่าไม่มีชีวิต, สัตว์หรือคนนี่ถือว่ามีชีวิต, หรือจะเป็นผี เป็นเทวดาถ้ามันมีอย่างเราๆนะ ก็เรียกว่ามีชีวิต; กันไม้หนึ่งเดียวกัน บางคนถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่มีชีวิต ไม่มีวิญญาณ, บางคนถือว่ามีชีวิตมีวิญญาณ ถ้าดูให้ถี่แล้ว มันก็มีชีวิต และมีวิญญาณในระดับต่ำ. ฉะนั้น ควรจะจัดสิ่งที่มีชีวิตนั้นแหละ ว่าเป็นสังขารที่มีวิญญาณครอง ไร้ชีวิตก็ไม่มีวิญญาณครอง.

สังขารส่วนที่เป็นผล ที่เรารู้สึกได้อยู่ นี่ต้องดูให้ถี่ มันอยู่ในรูปต่างๆ กัน : **อยู่ในรูปที่เป็นวัตถุ** เนื่องด้วยวัตถุ ก็เรียกว่า **รูป**, สังขารที่เป็นรูป; เช่นเนื้อหนัง ล้วน ๆ อย่างนี้ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง อะไรล้วน ๆ อย่างนี้ ก็เรียกว่ามันเป็นสังขารที่เป็นรูป มีสังขารอีกพวกหนึ่ง **ส่วนที่เป็นจิต** หรือเป็นวิญญาณนั่นเอง ก็เรียกว่า **นาม** สังขาร ที่เป็นนาม. อย่างหนึ่งเป็น **รูป** อย่างหนึ่งเป็น **นาม** มาต่อกันเข้า เรียกว่า **นามรูป**; ในภาษาบาลี เขานิยมเรียกว่า **นามรูป** แต่ในภาษาไทย นิยมเรียก **รูปนาม** ไม่ต้องเถียงกันเพราะข้อนี้.

เรามีสังขารชนิดที่เป็นรูปธรรมอยู่พวกหนึ่ง, มีนามธรรมอยู่พวกหนึ่ง; พุทให้ชัดลงไปก็คือ **กายกับใจ** ของคนของสัตว์ หรือของต้นไม้ก็ได้ แต่ของก้อนหิน มันไม่มีใครพุท. ฉะนั้น เราว่าสังขารที่เป็นผลเป็นปรากฏการณ์ คือ **นามรูป เป็นของสองสิ่งพี่น้องไปด้วยกัน**; ถ้ามีแต่รูปล้วน ๆ ก็ไม่นับเนื่องอยู่ในสิ่งนี้, ไม่นับเนื่องอยู่ในคำว่า นามรูป แยกออกไปเป็นรูปเฉย ๆ. นี่เรียกว่าสังขารในความหมายที่ว่า สิ่งที่เป็นผลของการปรุงแต่ง หรือถูกปรุงแต่ง เห็นปรากฏอยู่เป็นปรากฏการณ์ทั่วไป เป็นความหมายที่ ๑.

สังขารความหมายที่ ๒ อาการที่ปรุงแต่ง

ความหมายที่ ๒. **กิริยาอาการที่เป็นการปรุงแต่ง** นั้นเอง ก็เรียกว่า **สังขาร** คือใช้เป็นกิริยา เป็นการปรุงแต่ง, เป็น **กิริยานาม** มากกว่า เรียกว่าเป็นการปรุงแต่ง อาการที่ปรุงแต่ง กำลังที่ปรุงแต่ง ประกอบส่วนประกอบหลายส่วนขึ้นมา ให้เกิดเป็น สิ่งใหม่ขึ้นมาสิ่งหนึ่ง แล้วปรุงแต่งอย่างนั้นเรื่อยไป ๆ ๆ กิริยาอาการเหล่านี้ก็เรียกว่า **สังขารได้** ในฐานะเป็นกิริยานาม.

ตัวที่ถูกปรุงแต่งก็อย่างหนึ่ง อาการที่ปรุงแต่งก็อย่างหนึ่ง; แล้วดูให้ดีกว่า มันปรุงแต่งเรื่อย มี **อาการปรุงแต่งเรื่อย** : สิ่งนี้ได้ปรุงแต่งสิ่งหนึ่งขึ้นแล้ว สิ่งนั้นมันยังปรุงแต่งสิ่งอื่นต่อไปอีก, แล้วสิ่งอื่นนั้นยังปรุงแต่งสิ่งอื่นโน้นต่อไปอีก เรื่อยกันไป เป็นสายไม่มีที่สิ้นสุด.

ที่เป็นวัฏธรรมหรือรูปธรรม ก็เป็นไปตามแบบของรูปธรรม เช่นผิวพื้นโลกนี้ ประกอบอยู่ด้วยอะไร มันปรุงแต่งอะไร แยกไปเป็นสายๆ; **ปรุงแต่งจน** เกิดต้นไม้ จนเกิดสัตว์ จนเกิดคน. มี **กิริยาอาการปรุงแต่ง** ที่ไหลเวียนอยู่; เช่นว่าทำให้ **น้ำระเหยขึ้นไป** นี่ก็ปรุงแต่ง **ไอน้ำจากน้ำ** ขึ้นมา. **ไอน้ำก็ปรุงเมฆ เมฆ** หนักเข้าก็ **ปรุงแต่งฝน** ฝนหนักเข้าก็ตกลงมา เป็น **น้ำฝน** น้ำฝนตกลงมาก็ทำให้ **เปียก**

และ ไปหมด; มีอะไรเกิดขึ้นต่อๆ กันไป ไม่มีที่สิ้นสุด; ตัวอย่างฝ่ายรูปธรรม ก็เป็นอย่างนี้.

ฝ่ายในธรรมในตัวตน ที่มีจิตใจไวต่อความรู้สึก ก็มีการปรุงแต่งไปตาม **แบบนามธรรม** อย่างที่เขาเรียกว่า **ปฏิจตมุปบาท** เช่นเมื่อตาเห็นรูป – เกิดการเห็นรูปแล้ว – ก็ปรุงแต่งผัสสะสมบุรณขึ้นมา – ปรุงแต่งเวทนา – ปรุงแต่งคิดหา – ปรุงแต่งอุปาทาน – ภพ – ชาติ – ความทุกข์ในที่สุด. ไปหาอ่านดูจากเรื่องนั้น; เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญที่สุด ที่เกี่ยวกับความทุกข์ หรือจะดับทุกข์ได้. เรายังไม่ต้องการจะอธิบายเรื่องปฏิจตมุปบาทในที่นี้; ต้องการแต่เพียงจะชี้ว่า **อาการที่ปรุงแต่งนั้น ก็เรียกว่าสังขารได้, ตัวรูปธรรมนามธรรมที่ถูกปรุงแต่ง หรือปรุงแต่งสิ่งอื่นๆ ต่อไป ก็เรียกว่าสังขารได้.**

รสของการปรุงแต่งที่สำคัญได้แก่ สุขเวทนา

ที่นี่ มีสิ่งที่สำคัญที่สุดที่จะต้องบอก ก็คือรสที่เกิดมาจากการปรุงแต่ง คำว่า “รส” ในที่นี้มีความหมายกว้าง, กว้างกว่าคำว่ารสที่คู่กับลิ้น รสที่คู่กับลิ้น; รสคำนั้นแคบ มีความหมายแคบ. **รส** ในที่นี้มีความหมายกว้าง หมายถึง **ปฏิบัติวิทยาใดๆ ที่มันเกิดขึ้นมาจากการปรุงแต่งแล้ว เป็นที่ตั้งแห่งความยินดีของสัตว์ผู้ใจเขลา, จำกัดความอย่างนี้ไว้ให้ชัดเจน ไม่อย่างนั้นจะเข้าใจผิดได้.**

ปฏิบัติวิทยาที่เกิดมาจากการปรุงแต่ง เรียกว่ารส ในที่นี้ เป็นที่ตั้งแห่งความยินดีของสัตว์ที่ยังมีอวิชชาหรือโง่เขลา. สิ่งนี้เป็นสังขาร ที่กำลังเป็นปัญหา ยิ่งกว่าสังขารในความหมายใดๆ; เพราะว่าเราจะไปทำผิดอะไร ไปหลงในอะไร นั่นก็คือไปหลงในสังขารส่วนนี้ คือส่วนที่เป็นรสของการปรุงแต่งนั้น : ระบุลงไปตรงๆ ก็ว่า **สุขเวทนา** ทั้งหมด.

ตัวสุขเวทนา^๕ ก็เป็นสังขาร มันจะทำให้คุณงงได้ ในที่นี้เรียกว่า **สุขเวทนา** – **ความรู้สึกละเอียดที่เป็นสุข**, เวทนานี้ก็เรียกว่าสังขาร; นี่ก็ไปติดกันยุ่งกับในคำ ๕ คำที่ว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นั้น แยกออกเป็น ๕ อย่าง. **สังขาร** ที่กล่าวใน ๕ คำนี้ เป็นอีกอย่างต่างหากจากเวทนา นั่นก็หมายถึง **ความคิดนึกที่ปรุงแต่ง**; แต่สังขารที่เป็นรสของปรุงแต่งนี้ **เป็นสังขารทั่วไป** ไม่ว่าอะไร ไม่ยกเว้นอะไร นอกจากนิพพานอย่างเดียวแล้ว เรียกว่าสังขาร.

เวทนาเป็นรสของการปรุงที่เบ็นมายา

สุขเวทนา นี้ ก็ **เป็นสังขาร เป็นผลที่ถูกปรุง** ขึ้นมาจากผัสสะ จะทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย หรือทางใจ เองก็ตามใจ; เมื่อปรุงขึ้นมาเป็นเวทนามันก็มีปัญหาเกิดขึ้นแก่คนที่ไม่รู้ตามที่แท้จริง ว่าเวทนานั้นคืออะไร. ที่ **เป็นสุขเวทนาเป็นปัญหามาก** คือมันเป็นเหยื่อล่อมากที่สุด คนจึงไปติดสุขเวทนา.

ส่วน **ทุกขเวทนา** นั้นไม่เป็นเหยื่อล่อ แต่ก็หลีกไม่พ้น มัน **ก็มีปัญหา** เกี่ยวกับทุกขเวทนาด้วย.

เวทนาอีกชนิดหนึ่งก็เรียกว่า **อทุกขมสุขเวทนา** คือยังไม่จับได้ว่า เป็นทุกข์หรือเป็นสุข นี่ก็ **ยังเป็นปัญหา** คือทำให้ข้องใจสงสัย และเมื่อไม่รู้จกมัน มันก็ **เพิ่มความงังให้ทุกที** : ของอร่อยถูกใจ มันก็เพิ่ม **ราคานุสัย** – **เคยชินที่จะรัก**, ของไม่อร่อยไม่ถูกใจ มันก็เพิ่ม **ปฏิฆานุสัย** คือความ **เคยชินที่จะโกรธจะเกลียด**, ของที่ไม่พูดได้ว่าถูกใจหรือไม่ถูกใจ มันเพิ่มความงังว่า “ทุกคราวที่เราเข้าไปสัมผัสกับมัน เราไม่รู้ทุกทีไป เราไม่รู้จกมันทุกทีไป” มันก็เท่ากับ **เพิ่มความงัง** ทุกทีไป ก็เรียกว่า **เพิ่มอวิชชานุสัย**.

นี่เอา **เวทนาทั้ง ๓ อย่าง**นี้ มาพูดให้ฟัง เพื่อจะชี้ความที่มัน **เป็นมายา**, มัน **เป็นรสของการปรุงแต่งออกมาในรูปของเวทนา** แล้วประกอบอยู่ด้วยมายา. เราไม่

รู้จักมันว่าสุขเวทนาเป็นมาอย่างไร, ทุกขเวทนาเป็นมาอย่างไร, อทุกขมสุขเวทนาเป็นมาอย่างไร.

สุขเวทนามีดี ทุกขเวทนามีดี อทุกขมสุขเวทนามีดี โดยแท้จริงแล้ว เป็นสัปดาห์เวทนาเท่านั้น. คำว่า “สัปดาห์” นี้ หมายความว่ามัน เป็นแค่สัปดาห์สังขาร ที่เป็นปฏิริยา ถูกสร้างขึ้นมาจากสัมผัสเท่านั้น, โดยแท้จริงมันเป็นเพียงเท่านั้น ตามธรรมชาติเป็นเพียงเท่านั้น; แต่เดี๋ยวนี้มันเกิดมีส่วนที่พิเศษ เสริมออกไปว่า ถ้า ส่วนใดร่อยแก่ความรู้สึก มันก็มีความหมายอย่างหนึ่ง, ส่วนใดไม่ร่อยแก่ความรู้สึก มันก็มีความหมายอย่างหนึ่ง, ส่วนใดเฉย ๆ กลาง ๆ มันก็มีความรู้สึกอีกอย่างหนึ่ง.

เรา ถูกหลอกให้หลงอยู่ด้วยเวทนาทั้ง ๓ นี้ โดยไม่รู้สึกรู้ว่าแท้จริงมันเป็นอย่างไร; ฉะนั้น เราจึง ไปหลงไหลในสุขเวทนา ไปเกลียดชังในทุกขเวทนา ไปเพิ่มความโง่ในอทุกขมสุขเวทนา.

ต้องมีสติรวดเร็วจับตัวเวทนาให้ได้

ถ้าต้องการให้ธรรมะนี้ประยุกต์ ก็ไม่มีอะไร คุณต้องจับตัวมันให้ได้ คือ มีสติที่รวดเร็วจับตัวมันให้ได้ ว่าสุขเวทนา ทำให้เราหลงมันอย่างไรแล้วโง่, หรือ ว่าทุกขเวทนา ทำให้เราอึดอัดจิตใจ เกลียดชัง มันอย่างไรแล้วโง่, อทุกขมสุขเวทนา ผ่านมันไปด้วยความโง่อย่างไรโง่, คือให้รู้จักว่ามัน เป็นสัปดาห์เวทนา เป็นปฏิริยา เป็นผลของการกระทบเท่านั้นเอง.

นี่ คุุให้ละเอียด หรือซัดลงไปในความหมายของมายา ซึ่งเป็นสิ่งที่ยากลำบากมากที่จะรู้จักมายา คือรู้จักความจริงของสิ่งต่างๆ อย่างแท้จริง จนมันหลุดไม่ได้. สำหรับสุขเวทนานั้น ก็มีความหมายอยู่แล้วว่า มันร่อยแก่ตา แก่หู แก่จมูก แก่ลิ้น แก่กาย แก่อะไรต่างๆ นี้; แล้วคนที่ไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นสัปดาห์เวทนา ก็หลงไหล คือรวมทั้งเราเองก็หลงไหล.

ต้องไปศึกษา กันจริงๆ เมื่อ อร่อยทางตา ก็สวยงามที่สุด เราโง่อย่างไร; เมื่อ อร่อยทางหู เสียงที่ไพเราะที่สุดนี้เราโง่อย่างไร, กลิ่นที่หอม ที่สุด เราโง่อย่างไร, รสที่อร่อยที่ลิ้น เราโง่อย่างไร, สัมผัสอันละเอียดอ่อน ยั่วยวนนี้มนวลทางผิวหนัง เรากระทบแล้ว เราโง่อย่างไร. ไม่ต้องเอาเรื่องคนอื่น ต้องเอาเรื่องของตัวเอง แล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อมันมีอยู่จริง : เมื่อตากำลังอร่อยทางตา หูกำลังอร่อยทางหู จมูก กำลังอร่อยทางจมูก, เมื่อเวลาอย่างนั้นจริงๆ รู้จักว่าเราโง่ได้อย่างไร.

แต่เราไม่ยอมรับว่าโง่ใช่ไหม? ก็เราไม่เคยคิดว่าเราโง่ เมื่อเราอร่อย ทางตา ทางหู ทางจมูก เป็นต้น. เรากลับเห็นว่ามันเป็นโชคที่โง่ไหม? แล้วกำลัง หลงรักมัน บุษามัน อุตส่าห์ศึกษาเล่าเรียน เพื่อจะได้ออกไปมีอาชีพดีๆ มีเงินมากมาย ไปหาความอร่อย ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ให้มันมากกว่าเดี๋ยวนี้; ouch, เราะบุษามันยิ่งกว่าสิ่งใดหมด : บุษาสุখেหนา เราก็ไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นมายา รู้สึกเป็น ของจริง แล้วอร่อยที่สุด.

เมื่อไรจะรู้ของจริงถึงขนาดที่มันเป็นมายา? ต้องศึกษาต่อไป ต้องศึกษา อย่างแท้จริง คือศึกษาจากของจริง ไม่ใช่ศึกษาจากหนังสือ หรือจากใครพูด. มันเกิด เป็นสัมผัส ปรุณแต่งเป็นเวทนา จนรู้สึกเอรีคอร่อยอยู่อย่างนั้น; มันก็ยากเหมือนกัน เพราะว่ารสหรืออำนาจหรืออิทธิพลของเวทนานั้นมันครอบงำเต็มที่ ไม่ทำให้เรามีความคิด ไปในทางอื่นได้ นอกจากหลงรักมัน; อย่างนี้ก็ต้องเรียกว่าตัวอำนาจของอวิชชา คือ ความไม่รู้.

เวทนานี้เป็นสักว่า เป็นธรรมชาติของสังขาร

เดี๋ยวนี้ จะต้องรู้ คือไม่หลง อย่างที่แลมาแล้ว สำหรับคำพูด ในภาษาธรรมะ ที่ว่า “สักว่าเวทนา” หรือ สักว่าเป็นธรรมชาติของสังขารที่จะต้องเป็นอย่างนั้น ก็คือ จะต้องรู้ถึงอย่างนั้นที่เรียกว่าธรรมตา; เช่นว่าสัมผัสผิวหนังก็เกิดความกำหนัด เกิด

พอใจ เกิดความหลงใหล ในสัมผัสทางผิวหนัง โดยเฉพาะระหว่างทางเพศ ก็เลยบูชา
ลุ่มหลงเป็นพระเป็นเจ้าไปเลย เรียกว่าเป็นพระกามเทพนี่.

ผู้ที่มีธรรมะ ศีลธรรมะ รู้จักธรรมะแล้ว ก็เห็น เป็นลัทธิว่า เวทนา;
แม้สุขเวทนาเกิดจากเพศตรงกันข้าม ก็ เป็นลัทธิว่า เวทนา, เป็นธรรมชาติอันหนึ่ง,
เป็นเหมือนเครื่องจักรที่ทำงานตามหน้าที่ คือว่าในมนุษย์คนหนึ่ง มันก็มีประสาท มีความ
รู้สึกได้ช่วยประสาท มีต่อม gland ต่าง ๆ ที่ทำให้ประสาททำหน้าที่ แล้วมันจะต้องทำ
หน้าที่อย่างนั้น ที่ธรรมชาติสร้างมาแล้ว. ฉะนั้น เมื่อมีอะไรเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย มันก็
ทำงานตามนั้น ตามหน้าที่อย่างเที่ยงตรงที่สุด.

ถ้าความรู้สึกทางเพศเกิดขึ้น เป็นความเอร็ดอร่อยทางไฟกฐัพพะ ทางผิวหนัง
แล้วก็ให้รู้ไว้ว่า มัน เป็นเพียงการทำหน้าที่ ที่ถูกต้อง ตรงตามหน้าที่ของมัน ของ
ระบบประสาท ของต่อม gland ต่าง ๆ ที่ธรรมชาติมันใส่มา ให้เป็นอย่างนั้น; เพื่อ
ประโยชน์แก่การสืบพันธุ์ เพื่อให้คนโง่หลง แล้วรับจ้างธรรมชาติเพื่อทำการสืบพันธุ์.
นี่เรียกว่าเป็นผู้มองในตำแหน่งที่ตรง ที่แท้จริง คือไม่ติดอยู่ที่มายา.

ถ้าไปติดอยู่ที่รสร้อยของเวทนานั้นแล้ว ก็เรียกว่าติดอยู่ที่มายา; แล้ว
มายานี้ก็ยังบังคับให้เกิดความดิ้นรนแต่ง ตรงตามหน้าที่ของมันอีกแหละ คือ
ความรัก คือความหลง คือความหึงหวง ความอะไรต่างๆ ไปตามหน้าที่ ตามธรรมชาติ
ที่มีอยู่ในตัวคน, ไม่ใช่ได้วิเศษวิโสมาแต่ไหน มันเป็นการทำงานตามหน้าที่ของอวัยวะนั้น
ละเอียดประณีตลึกซึ้ง เท่านั้นเอง. ถ้าความรู้นี้มีเพียงพอ มีมากพอ มีอิทธิพลมากพอ
มันก็จะรับความรู้สึกโง่เขลาไปตามอำนาจของมายาเสียได้; นี่เป็นผลของการที่รู้จักมายา.

ที่เราเป็นทาสกันมาก ก็คือมายาที่เกิดมาจากสัมผัสทางผิวหนัง ที่เรียกว่า
ไฟกฐัพพะ แล้วโดยเฉพาะ เรื่องระหว่างเพศ; ถึงแม้เรื่องสัมผัสทางตา ทางหู
ทางจมูก ทางลิ้น ก็เหมือนกัน ถ้าเป็นเรื่องเกี่ยวกับเพศตรงกันข้ามแล้วละก็ ให้ความ

หมายมาก ให้น้ำหนักมาก ให้อิทธิพลมาก ตามแบบของเรื่องระหว่างเพศ. ฉะนั้น รูปที่เกี่ยวกับเพศตรงกันข้าม, เสียงที่เกี่ยวกับเพศตรงกันข้าม, กลิ่นที่เกี่ยวกับเพศตรงกันข้าม, มันจึงมีอิทธิพลยิ่งไปกว่ารูปตามธรรมชาติ เสียงตามธรรมชาติ กลิ่นตามธรรมชาติ.

บางทีก็มี **ความฉลาดที่ใจมาก** ก็ไปแปลความหมายตามธรรมชาติ ที่ไม่ใช่เรื่องเพศ ให้มาเป็นเรื่องของเพศไปเสียก็มี เพราะว่ามันง่ายที่จะตีความหมายอย่างนั้น; ฉะนั้น จึงมีสัญลักษณ์ของเพศหญิง เพศชาย อยู่ที่ตั้งต่าง ๆ ที่ไม่มีเพศก็ได้ หรือมีเพศก็ได้ เช่นดอกไม้มัน ไม้ ไม้ อะไรก็ตาม. แม้เสียงโน้ตของเสียงต่าง ๆ นี้ ก็ฟังเป็นความหมายเนื่องไปทางเพศอย่างนี้ก็ได้ มันก็เป็นมายาหลายระดับหลายชั้น; ฉะนั้น คนเราจึงกำลัง **หลงติดอยู่ในมายา** ทางอายตนะทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ.

ความเป็นมายาก็มีอยู่ทั่ว ซึ่งเกิดมาจากเวหนานั้น ๆ เป็นส่วนใหญ่; อย่างอื่น เรื่องอื่น แขนงอื่นมันก็มี แต่มันไม่สำคัญเท่าแขนงนี้ คือสุขเวทนาที่มาจาก การสัมผัสเนื่องกันกับเพศตรงกันข้าม. ที่นี้แม้ไม่ได้เนื่องกับเพศตรงกันข้าม ก็ไปทำให้มีความเนื่องด้วยเพศตรงกันข้าม เสียเรื่อยไป; ยิ่งผูกพันตัวเองมากขึ้น หรือว่า ขุดหลุมฝังตัวเอง นี่มันมากขึ้น ๆ ไม่มีสร่าง.

นี่ระวังศิลปะแห่งโลกปัจจุบัน นี้ให้ทิ ๆ. ที่เรียกว่าศิลปะ ที่คุณจะไปบูชา ไปชอบมัน ระวังให้ทิ ๆ; มันล้วนแต่จะทำให้ไม่เป็นมายาให้เป็นมายา ให้มีความหมายที่เป็นมายา ที่ผูกพันจิตใจรุนแรงหนักขึ้น ๆ จนหลงอยู่ในมายา ออกไปไม่รอด.

เราจะ **ต้องใช้ศิลปะแค่ในทางเปลื้องมายา** พังทะลายมายา; แกะไขอุปสรรคเหล่านั้น จึงจะเป็นศิลปะในหลักของพระพุทธศาสนา คือในหมู่ของพุทธบริษัท. ส่วนพวกชาวบ้านเขามีศิลปะ ชนิดที่จะฝังตัวให้ติดตำ จมมิดลงไป ในรสของมายา โดยเฉพาะสุขเวทนา และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ที่เกี่ยวกับเพศตรงกันข้าม.

เวทนาทั้งสาม เป็นมายาที่เป็นอันตรายและมีปัญหามาก

เวทนาที่ ๑. สุขเวทนา ถ้ารู้ตามที่เป็นจริงแล้ว ก็**สักว่าเป็นเวทนา**, เมื่อเป็นสักว่าเวทนา ก็**เป็นสังขารตามธรรมดา** ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ อยู่แล้วก็น่าเกลียด; ฉะนั้น จึงพูดได้เลยว่า **สุขเวทนามก็เป็นอย่างทุกข์** คืออยู่แล้วน่าเกลียด ทำความทรมานใจให้แก่คนใจ ที่เข้าไปหลงยึดมันติดมัน. พุทสน์ ๆ ก็ว่า แม้ความสุขนั้นก็คือความทุกข์ คืออยู่แล้วน่าเกลียด มันจะขบกัดเอาคนที่เข้าไปหลงมันด้วยความโง่.

ขอให้ใจได้คิดถึงที่เรียกว่าสุขเวทนา; แม้จะเฮอร์คอร์อยู่สูงสุดอย่างไร ก็เลยได้ เห็นว่าเป็นสักว่าเวทนา เป็นปฏิภังคิยาที่เกิดขึ้นอย่างเที่ยงตรง ตามการปรุงแต่ง. มันเป็น *mechanism* เป็นกลไกทางจิตทางวิญญาณ ที่จะต้องเกิดขึ้นอย่างนั้น ๆ ตามหลักของมัน, แล้วปรากฏอยู่ที่จิตใจอย่างนั้น ด้วยอำนาจของอวิชชา ก็เป็นความโง่ เป็นความหลง เป็นความทุกข์. นี่คือสัตว์ทั้งหลายทั่วไปในโลก กำลังตกอยู่ใต้อำนาจของมายาอย่างนี้.

เวทนาที่ ๒. ทุกขเวทนา ที่ถูกเข้าแล้วเจ็บปวดนั่งร้องท่มร้องไห้อยู่ : ทางรูปธรรมก็เจ็บปวดที่กาย เจ็บไข้เป็นต้น, ทางนามธรรมก็ผิพหวั่น ออกหัก ออกฉีกอะไรกัน อย่างที่เขาเรียกกัน; นี่มันเป็นทุกขเวทนา. คนโง่เข้ามาเกี่ยวข้องกับทุกขเวทนา ก็มานั่งร้องไห้อยู่ ถ้าความคิดเตลิดเบียดเบียนไป ก็ทำอันตรายตัวเอง; นี่มันโง่ ๒ ข้อ ๓ ข้อจนฆ่าตัวเอง ก็ไม่เห็นว่ามันจะแก้ทุกขเวทนาได้.

ทีนี้วิธีการที่จะมองเห็นอันนี้ ก็อย่างเดียวกันแหละ **สุขเวทนาเป็นสักว่า การปรุงแต่งตามธรรมชาติ;** **ทุกขเวทนามก็สักว่า การปรุงแต่งตามธรรมชาติ** ผิดกันแต่ว่ามันออกมาในรูปที่ทนยากเจ็บปวด. ถ้าเราไปหลงในทุกขเวทนาเราก็เจ็บปวด; ถ้าเห็นว่า มันอย่างนั้นเอง เราก็หัวเราะได้ ฉะนั้น บู้ ย่า ตา ยายสมัยโน้น เขาฉลาดกว่า

คนสมัยนั้นมาก เพราะว่าเขาไม่ฆ่าตัวตายเพราะอกหักเหมือนคนสมัยนี้; เพราะเขารู้ว่า มันอย่างนั้นเอง.

เขาสอน *อิทัปปัจจยตา* อันสูงสุด ในพระพุทธรศาสนาไว้ในวัฒนธรรมของชาวบ้าน; พอมีอะไรแปลกออกมา เขามันอย่างนั้นเอง แล้วเขาก็หัวเราะเสีย. เขาเจ็บปวดทางผิวหนัง เขาก็พยายามที่จะมองว่ามันอย่างนั้นเอง คือเป็นกรรม เป็นผลกรรม มันอย่างนั้นเอง ไม่เป็นทุกข์ไม่เป็นร้อนอะไรมากมาย ถ้าเป็นเรื่องจิตที่ไม่เจ็บปวดทางกาย เขาก็สลัดออกไปได้ง่ายๆว่า มันอย่างนั้นเอง, อย่างนั้นมันเป็นอย่างนั้นเอง.

คนสมัยก่อนไม่เหมือนสมัยนี้ ยิ่งเรียนมากสำหรับจะโง่ จะหมายมันจะเอาให้เป็นอย่างนั้น จะเอาให้เป็นอย่างนั้น จนฆ่าตัวตายในเมื่อสิ่งต่างๆ มันผิดหวัง. คนที่มาถามปัญหาเรื่องผิดหวังจะทำอย่างไร มีมากขึ้นทุกวันๆ ซึ่งผมได้รับ จากที่เขาถามผม นี่ผมจึงรู้ว่าเดี๋ยวนี้มันยิ่งโง่มากขึ้น โง่มากขึ้น จำนวนความโง่ก็มากขึ้น ปริมาณความโง่ก็แรงขึ้น.

ควรจะรู้ว่า **ทุกข์เวทนา**สำคัญกว่า **เวทนา** อย่าให้มายาอันร้ายกาจนี้หลอกให้ร้องไห้หรือให้ฆ่าตัวตาย ทำนองนั้น; มายาจากทุกข์เวทนา อย่ามาทำให้เราต้องร้องไห้หรือต้องเป็นทุกข์ หรือต้องถึงกับฆ่าตัวตาย ซึ่งมันโง่เกินไป.

เวทนาที่ ๓. อทุกข์ขมสุขเวทนา นี่คล้ายๆกับว่า พระพุทธเจ้าท่านทรงมุ่งหมายว่า ทุกคราวที่เรารู้สึกต่อเวทนา หรือมีเวทนา ขอให้เราฉลาดในเวทนา, แล้วเราก็จะรู้ความจริงได้เร็ว อยู่เหนืออำนาจของเวทนาได้เร็ว. **เวทนาที่เป็นสุข** หรือ **เป็นทุกข์** นั้นมันมาห่างๆ นานๆ มาครั้ง; แต่ **เวทนาที่ไม่สุขไม่ทุกข์** นี่คล้ายๆกับว่า จะมาสัมผัสอยู่แทบจะตลอดเวลา ที่ตาเราเห็นรูปอยู่ หูได้ฟังเสียงอยู่ จมูกได้กลิ่นอยู่.

แม้เดี๋ยวนี้ **ตาเราสัมผัสอยู่** ก็เห็นอยู่, **หูก็ได้ยินเสียงอยู่** แต่เราก็ **ไม่เคยคิดว่ามันสำคัญสัมผัส** ตักว่าเวทนาที่ไม่สุขหรือไม่ทุกข์ เราไม่ได้สนใจเลย. **เวทนา**

ชนิดนี้จะมีมากมายเท่าไรในวันหนึ่งๆ เราก็ไม่มีความรู้เรื่องเวทนาเพิ่มขึ้น ; ฉะนั้นเราจึงเฝ้าแต่เดิม หรือมันเฝ้าลงไปกว่าเดิม ยิ่งไปกว่าเดิม คือผ่านเวทนาไปจนชินกันไปเสีย จนไม่รู้ว่เวทนานั้นคืออะไร. เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าท่านจึงตรัสว่า **อทุกขมสุขเวทนานี้** **เพิ่มอวิชชาอุปาย** คือความเฝ้า ความเคยชินที่จะเฝ้า หรือความเฝ้านั่นเอง.

ภาษาที่เป็นอันตราย เป็นปัญหาที่สุด ก็คือภาษาที่เวทนาทั้ง ๓ เวทนา คือทั้งสุขเวทนา ทุกขเวทนา อทุกขมสุขเวทนา. สิ่งอื่นที่เป็นมายาก็มี แต่ไม่เป็นปัญหา ไม่เป็นอันตรายมาก เหมือนกับมายาที่มีอยู่ที่เวทนา ที่กำลังพาเราไปสู่ลัทธินั้น ลัทธินี้, อุดมคติหนึ่งอุดมคตินี้, กระทั่งการเมือง อุดมคติการเมืองนั้น การเมืองนี้, แล้วกำลังเป็นทาสของอุดมคติวัตถุนิยมไซ้ไหม? จะให้สมบูรณ์ทางวัตถุ ก็เพื่อสุขเวทนา มันก็ไม่มีทางจะฉลาด คืออยู่เหนือเวทนา หรือว่าแก้ปัญหาล่างๆ ได้.

ภาวะที่ไม่แสดงความจริง เราเรียกว่ามายา; ภาวะนี้มีอยู่ที่สังขารทั้งหลาย ที่เป็นปรากฏการณ์ก็มี, ปรากฏอยู่ที่กิริยาแห่งการปรุงแต่งของสิ่งนั้นๆ ก็มี, แต่ว่าที่ร้ายกาจก็คือ ที่ปรากฏอยู่ที่รสอันเกิดจากการปรุงแต่งนั้นๆ เช่น สุขเวทนา ทุกขเวทนา อทุกขมสุขเวทนา เป็นสิ่งสำคัญ. ถ้ารู้จักสิ่งเหล่านี้ แล้วก็จะไม่หลงในมายาที่เป็นอันตราย หรือว่าจะไม่หลงในมายาใดๆ ก็ได้; เพราะมายาทั้งหลายจะขึ้นอยู่ที่มายนั่นทั้งนั้น : **ภาษาที่มีอยู่ที่รสอันอร่อย** คือปฏิภาณจากการปรุงแต่ง, แล้วก็ **รสที่** **หลอกให้เกลียดชัง** หรือทุกขเวทนา แล้วก็ **รสที่ผ่านไปผ่านมา** ก็ยังหลอกให้เฝ้าอยู่นั่นเอง คือ **อทุกขมสุขเวทนา**.

ปัญหาที่ทำให้มีการเกิดสิ่งต่างๆ อยู่ที่เวทนา

ถ้าคุณเข้าใจเรื่องนี้ คุณจะพบความจริงตรงกับหลักของพระพุทธศาสนา ว่า **ต้นตอ** ทั้งหลายอัน **อยู่ที่เวทนานั้น** ทำให้เกิดนั้น ทำให้เกิดนี้ ทำให้เกิดทุกสิ่งทุกอย่าง; เหยียบออกไปอีกนิกาก็ผัสสะ เพราะมันต้องมีผัสสะ มันจึงเกิดเวทนา ผัสสะนั้นมันเป็น

ทันตอลึกเข้าไปกว่า. เราเขาที่มันกำลัง **เป็นปัญหาโดยตรงก็คือเวทนา** : อร่อยที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, หรือว่าไม่อร่อยที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, หรือว่าไม่มีความหมายอะไร เมื่อผ่าน ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ; ล้วนแต่เป็นมายา ทำให้ไม่รู้ตามที่เป็นอย่างจริง.

คนในโลก ตั้งแต่เกิดมาจนถึงปัจจุบัน กระทั่งอนาคต **จะมีปัญหา** ข้อนี้เกี่ยวกับเวทนาเหมือนกันหมด **ลักษณะคือเหมือนกันหมด**; แต่ว่าจะรุนแรงหรือไม่ ขึ้นอยู่กับยุคไหน สมัยไหน มันมีการปรุงแต่งหลอกหลวงมาก. โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็ยุคปัจจุบันนี้ มีการค้นคว้าก้าวหน้าไปในทางปรุงแต่งให้หลอกหลวงมากยิ่งขึ้นกว่ายุคที่แล้วมา; ฉะนั้น จะมองดูกันในแง่เสียเปรียบได้เปรียบ มันก็ทุกข์ยาก.

สมัยก่อน เขาก็ได้เปรียบในข้อที่ว่า **ไม่มีอะไรมาช่วยมาก**, ไม่ช้าไม่นาน คนก็เบื่อหน่ายในกามารมณ์ในอะไรก็ได้ ก็เป็นผู้บรรลุธรรมผลไปก็ได้ ก็ได้เปรียบ. **เดี๋ยวนี้** มีเรื่องยุ่งยากมาก เพราะว่าการประดิษฐ์ประคองกันกว่า **ปรุงแต่ง เพื่อความช่วยเหลือ** มีมาก จนสาบไม่ออก ก็ทำให้จมลงไปในกองทุกข์มาก.

แต่ถ้าจะมากินในแง่ดี คือมองกันในด้านดี ก็จะต้องคิดว่า ถ้ามันมาก มันก็ควรจะตอยกลับมาก; เหมือนกับว่าเหวี่ยงไปเท่าไร มันก็มีการตีกลับเท่านั้น. เพราะฉะนั้นเมื่อเหวี่ยงมาก มันก็ **จะมีการตีกลับมาก** แล้วเราก็ใช้ประโยชน์ของการก้าวหน้าแห่งวิชาการทั้งหลายในปัจจุบันนี้ ที่ทำให้มันเหวี่ยงจมลงไปในความหลอกหลวง ของความอร่อยของเวทนามาก ก็ได้ตีกลับมาก และมาเร็ว ๆ คงจะไม่เสียเปรียบกันนัก.

เมื่อมีความรู้มาก ควรจะมีสติปัญญาแก้ปัญหา

ผมก็เคยคิดเรื่องนี้มาก ว่าคนในสมัยที่มีอะไรช่วยมากมาย จะมีทางรอดได้อย่างไร จากสิ่งที่หลอกหลวงนั้น ๆ ก็เลยมองเห็นอยู่อย่างนี้แหละ : เพราะว่าเรามีวิชาความรู้ที่ก้าวหน้า นี่ก็ต้องถือว่า เราก็มีความรวดเร็วในการที่จะเปลี่ยนแปลงด้วย. ฉะนั้นถ้าก้าวหน้าไปด้วยสติปัญญา แล้วก็พลิกกลับนึกเดียว ให้มันเป็นสติปัญญาสำหรับจะแก้ไข

กันบ้าง; ย่อมมีแต่ปัญญาสำหรับจะลุ่มหลงซี ให้มีปัญญาสำหรับจะแก้ไขกันบ้าง. แต่เดี๋ยวนี้คนโงะพืดไปตั้งแต่ต้นจนปลาย ตั้งแต่เกิดจนเข้าโลงนี้ มันก็ต้องพบกันกับความฉลาด ที่จะถอนออกมาได้ ทั้งๆ ที่ว่าโอกาสก็มีอยู่ หรือมันควรจะมึ. ฉะนั้นเรามีสติปัญญามาก ก็ขอให้ใช้สติปัญญาทำลายมายาหรือสิ่งหลอกลวงนี้ ให้มาก ให้พอกัน คือให้รู้จักกินเร็ว อิ่มเร็ว เมื่อเร็ว อย่างนั้นแหละ แล้วจะเหมาะสมกับสมัยปัจจุบันนี้.

ขอให้ทุกคนเข้าใจ คำว่า มายา และสิ่งที่ประกอบอยู่ด้วยมายา ให้สัมพันธ์กับการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย, มีปัญญาคำเนนชีวิตให้มันดีกว่า คนที่ไม่ได้เรียนในมหาวิทยาลัย; ไม่อย่างนั้นก็ยิ่งน่าสงสาร. นี่คืระวังให้ดีๆ อย่าทำเล่นกับมายา.

เอาละ พอกันทีสำหรับการพูดจา เวลาเหลือนี้ก็เป็นเวลาสำหรับตอบคำถาม ใครมีอะไรก็ตาม แล้วถามอยู่ในขอบเขตของหัวข้อนี้ คือมายากับสิ่งที่ประกอบอยู่ด้วยมายา.

คำอธิบายตอบปัญญา

(ถาม) ท่านอาจารย์ครับ ผมอยากจะทราบเรียนถามว่า ทำอย่างไรจึงจะรู้ว่า จุดที่เราควรถลาลึกลงไป แล้วจะต้องวกกลับมา มันอยู่ตรงไหน? คือจุดที่เมื่อเรามี action ลงไปในทางที่ผิด ถลาลงไปแล้ว แล้วจะต้องหมุนตัวกลับมา; จุดๆ นั้นซึ่งเป็นจุดสำคัญที่สุด เราจะรู้ได้อย่างไรว่า เป็นระยะที่เราจะต้องหมุนกลับมาแล้ว?

(ตอบ) นี่เป็นคำถามที่กว้าง หรือว่าที่ไม่แน่นอน มันขึ้นอยู่กับปัจจัยภายในภายนอก, สถานการณ์ทั้งหลาย; แล้วเรื่องต่างๆ มันก็ไม่เหมือนกันทุกเรื่อง และไม่ใช่มีเรื่องเดียว. ฉะนั้น ขอให้ใช้สามัญสำนึก เหตุผลอย่างสามัญสำนึกนี้ ตอบดูได้เอง. ดูตัวอย่างคนที่เขากลับ; เขากลับของเขาอย่างไร, หรือว่าเราที่เคยกลับนั้น ในบางครั้งมันกลับของมันอย่างไร ในเรื่องอะไร.

ที่จะเกณฑ์ให้ตอบทีเดียวนั้นตอบไม่ได้ เป็นหลักเพียงข้อเดียว จะใช้กันทุกเรื่องนี่ คุณจะไม่วาง; แต่ว่ามันตอบได้อย่างกำปั้นทุบดิน ก็ไม่มีทางผึกว่า ขอให้มันมีวิคเป็นอยู่ที่ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ ที่เราพูดมาแล้วในการบรรยายครั้งก่อนนั้น. เรื่องสติสัมปชัญญะจำเป็นในทุกกรณี; ฉะนั้น มีชีวิตอยู่ด้วยสติสัมปชัญญะ มันจะไม่ถลาลึก จะรู้ตัวก่อนแต่จะถลาลึกเข้าไป ฉะนั้น มันจึงหยุดได้เร็ว มันถอยกลับมาได้เร็ว.

ขอให้ใช้สติสัมปชัญญะนี้เป็นเครื่องควบคุมอยู่เสมอ มันก็จะไม่ถลาลึกลงไปจนขึ้นไม่ได้; แล้วเราก็พยายามที่จะหยิบปัญหาเฉพาะของเรา ไม่ต้องปัญหาของคนอื่น มันเหมือนกัน. เรามีปัญหาอย่างไร ที่เรามักจะจมลงไปในความหลอกลวงของมายา ก็อะไร; นับตั้งแต่เราถึงบัพทรีไม่ได้ นี่ จะเป็นปัญหาเด็กเล่น เด็กอมมือมากกว่า เราก็ยังเอาชนะบัพทรีไม่ได้ทั้งที่รสของมันก็เป็นเพียงมายา.

นี่คุณเอาตัวอย่างอันนี้ไปพิจารณา ว่ามันจะรู้ของมันได้อย่างไร, มันจะถอยกลับของมันได้อย่างไร. ถ้าสำหรับเรื่องที่ลึกไปกว่านั้น ก็เป็นเรื่องทางจิต ทางวิญญาณ เรื่องกามารมณ์ เรื่องทิฐิ ความคิดความเห็นที่เคลือบเปิดเบี่ยง นี่มันก็ยังยากกว่า; ฉะนั้น จงให้ มีสติสัมปชัญญะ ไปตั้งแต่แรกๆ เรื่องเล็กๆ น้อยๆ สูงขึ้นไป นับตั้งแต่ปัญหาง่ายๆ ว่า ทำไมเราจึงตกอยู่ใต้อาชาของบัพทรี? ตอบได้ แต่เป็นหลักกว้างๆ อย่างนี้ อย่างกำปั้นทุบดิน ไม่มีทางจะพูดเฉพาะเรื่อง เฉพาะราย.

(ถาม) อยากจะเรียนถามท่านอาจารย์อีกข้อว่า ถ้าหากว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่เราเห็นมันเป็นสังขาร เราจะแยกมันออกจากธาตุได้อย่างไร?

(ตอบ) ถ้าพูดนี้ประหลาดเสียแล้ว. คำว่า “สังขาร” นั้นมัน เป็นคำกลางใช้แก่ทุกสิ่ง : ทุกสิ่งมันมีการปรุงแต่ง มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง ปรุงแต่งสิ่งอื่น จะเรียกมันอย่างอื่น ว่า ขันธ์ ว่า ธาตุ ว่า อายตนะ ว่า เวทนา ว่าอะไรก็ได้ทั้งนั้น เป็นสังขาร

๕๕. จะเรียก ในฐาน ที่มัน เป็นส่วนประกอบ ของส่วนอื่น ก็เรียกว่าธาตุ, ถ้ามัน เป็นกลุ่ม กันแล้ว จึงจะสำเร็จประโยชน์อย่างหนึ่งๆ นี้เราเรียกว่าขันธ, หรือ ว่าถ้ามัน ทำหน้าที่สำหรับความรู้สึก เราก็ เรียกว่าอายตนะ อย่างนี้เป็นต้น; ที่แท้ แล้วเป็นสังขารด้วยกันทั้งนั้น.

มันมี มายา อยู่ที่สิ่งเหล่านั้น : อยู่ที่อาการ ในหน้าที่ของสิ่งเหล่านั้น หรือ เกิดมาจากการกระทำของสิ่งนั้นๆ ก็เรียกว่าสังขาร ล้วนแต่มีมายาอย่างใดอย่างหนึ่ง, อย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ไม่ร้ายกาจเท่ากับมายาของรศที่เป็นความสุข ความเอร็ดอร่อย เราจึงทุกข์มากหรือนั่นมากในเรื่องนี้.

ถ้าถามอย่างทะกั้น ไปศึกษา ถ้าว่าธาตุ ว่าขันธ ว่าอายตนะ ว่า เวทนา ว่าสังขาร ว่าวิญญาณ อะไรก็ตาม, ไปศึกษาคำเหล่านั้น ก็จะเห็นได้ว่า ทุกๆ สิ่งเหล่านี้เป็นสังขารอันหนึ่งๆ ในความหมายหนึ่งๆ.

(ถาม) อยากเรียนถามท่านอาจารย์ว่า มายาชนิดทุกขมสุขเวทนานั้น เกิดขึ้นได้ อย่างไร? และเป็นอย่างไร? แล้วก่อให้เกิดอวิชชาได้มากที่สุดได้อย่างไร?

(ตอบ) บัญญัติก็ตามเพื่อให้อธิบายซ้ำ แยกให้ชัดออกไป ก็ต้องไล่ไป ตั้งแต่ : สุขเวทนา มีความเอร็ดอร่อย ยั่ววน เป็นมายา หลอกให้เรารัก, ที่นี้ ทุกขเวทนา ก็มีความเจ็บปวด ความไม่น่าปรารถนา เป็นมายาสำหรับหลอกให้เราโกรธ ให้เราเกลียด ให้เรากลัว หรืออะไรที่มันคล้ายๆ กัน, ส่วน อทุกขมสุขเวทนา มันไม่ให้เกิดความรู้สึก ๒ อย่างนั้น อย่างใดอย่างหนึ่งเลย; ผ่านไปด้วยความโง่ ทุกครั้งที่ เวทนาเกิดขึ้น มันก็คือเพิ่มความโง่ เพิ่มความไม่รู้อะไร ไม่สนใจอะไร; ไม่เข้าถึง ตัวสังขารที่เป็น อทุกขมสุขเวทนา เราจึงไม่รู้จักเวทนา ไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่า เวทนา ไม่รู้จักความจริงต่างๆ ของสิ่งที่เรียกว่าเวทนา.

ถ้าจะ **พูดให้ชัด** ก็เอาอย่างนี้ก็แล้วกัน **คือว่า เราไม่สนใจอะไรเสียเลย**, อะไรมันจะผ่านไปอย่างไร เราก็ไม่สนใจเสียเลย เราก็ไม่ฉลาดขึ้น. **เดี๋ยวนี้เราไม่ยอมอะไรจะผ่านมา** เราจะจับขึ้นมาดู มาพิจารณา เราก็ฉลาดขึ้นทุกที. สำหรับทุกข์ขมสุขเวทนา คือเวทนาที่เฉย ไม่แน่งไปว่าน่ารักหรือน่าเกลียดกันนั้น มันก็ทำให้ใจ ที่มไปเลย; ถ้ามันไม่ผ่านมาเสียอีก มันยังไม่ค่อยจะน่าทักใจ. **เดี๋ยวนี้มันก็ผ่านมา แล้วก็ไม่รู้สึก**; มันก็พอกพูนนิสัย ไม่รู้สึกต่ออะไร ไม่สังเกตอะไร ไม่รู้สึกต่ออะไรนี้มากขึ้น ๆ. เราเรียกว่ามันเพิ่มอวิชชา เพิ่มความชินแห่งอวิชชา เพิ่มความชินที่จะโง่ จะสะเพร่า จะปล่อยไปตามความไม่รู้.

เรื่องธรรมคาสามัญ ก็ควรจะพูดว่า **เราไม่สนใจกับสิ่งที่เราควรจะรู้จัก** ในเมื่อสิ่งนั้น ๆ มันก็ผ่านมา ๆ ๆ เหมือนกับมาสอนเรา. ถ้าจะยกตัวอย่างในทางวัตถุ ก็เห็นได้ชัดว่า **เดี๋ยวนี้มีเรื่องอะไร มีสิ่งใด ๆ มีภาพ มีรูป มีเสียงมีอะไรมาผ่านเราอยู่** เสมอ แล้วเราก็ไม่สนใจที่จะรู้ว่า มันคืออะไร. **ตอนนั้นมันยังไม่ให้ผลอะไร** แต่ต่อไป มันจะให้ผลว่า เราจะไปหลงรักในสิ่งที่น่ารัก ไปหลงเกลียดในสิ่งที่น่าเกลียด; เพราะเราไม่สนใจสิ่งที่เรียกว่าเวทนา ในรูปธรรมชาติ ธรรมคาสามัญที่มันมีอยู่.

เราไม่สนใจเวทนา ซึ่งมันจะมีความหมายรุนแรงต่อเมื่อเป็นสุขหรือทุกข์เวทนา ส่วนทุกข์ขมสุขเวทนานี้เหมือนกับพื้นฐานทั่ว ๆ ไป; **ฉะนั้น จะต้องแยกกันให้รู้จักว่า** สุขเวทนานี้ทำให้เราชินที่จะรัก, **ทุกข์เวทนานี้จะทำให้เราเกลียด** มันก็ทำให้เราชินที่จะเกลียด เกลียดที่จะเกลียด จะโกรธ, **อทุกข์ขมสุขเวทนา** ก็จะทำให้ **ชินที่จะปล่อยให้มันผ่านพ้น ๆ ไป** โดยไม่สนใจอะไร ไม่อยากรู้อะไร.

อทุกข์ขมสุขเวทนานี้จับยาก แต่ที่แท้มันก็มีอยู่ตลอดเวลาที่เราได้ เพราะกำลังมีอยู่มันก็เห็นภาพ มันก็รู้สึกขื่นขื่น ๆ อยู่, หูได้ยินอยู่ มันก็ได้ยินเสียง; แต่มันไม่มีความหมายตรงกับเรื่องราว ที่จะให้รักหรือเกลียด มันก็เฉย ๆ ต่อเมื่อรูปหรือเสียง

หรือกลืนนั้น มันมีความหมายเฉพาะอะไรขึ้นมา ตามการกระทำของกิเลส จึงจะรักหรือ จึงจะเกลียด.

ดูเป็นความรอบคอบของท่านมาก จะเป็นพระพุทธเจ้าหรือใครก็ตาม ที่บัญญัติ เวทนา ๓, แล้วกับบัญญัติปฏิบัติต่าง ๆ กัน ของเวทนาทั้ง ๓ ว่ามันให้เกิดขึ้นเกิดขึ้น. เราก็ไปพิจารณาตนเอง; บางทีอุทกขมรสเวทนานี้ ยังตั้งเรา ๆ, ลึกลงไป ๆ ๆ ทุกวัน ๆ ในความไม่รู้ต่อสิ่งที่เรียกว่าสังขาร.

(ถาม) ขอดถามท่านอาจารย์ว่า สมมุติว่ามีทุกขเวทนาอันหนึ่ง เกิดขึ้นมาแล้วเราก็ มองเห็นว่ามันเป็น ทดตา มันเป็นอย่างนั้นเอง; ถ้ามันเกิดขึ้นมาอีก เราต้องทนแบบนี้อีก แล้วมันเกิดการทนขึ้นมาก็คือว่า เราจะต้องมีทุกข์ อยากขอให้ท่านช่วยอธิบาย.

(ตอบ) อ้าว ! ต้องอย่าเอาเปรียบซิ. ถ้าทุกขเวทนามันต้องทน แต่ถ้าเรามี ความรู้ในเรื่องเวทนาอย่างนี้แล้วมันก็ทนน้อย; อย่างที่เรียกว่าถูกลูกศรเล็ก ๆ ไม่อาบ ยาพิษ ถึงออกมาใส่ยานึกหน้อยก็หายแล้ว. แต่ถ้าเราไม่รู้ในมายาอันนี้ ไปหลงรักมัน เกิดตัวกู – เกิดของกูในความรู้สึกขึ้นมา; นี่มันถูกลูกศรตอกใหญ่แล้วอาบยาพิษด้วย. ถูกแล้วมันแหละต้องทน, ทนจนเรียกว่าตายไปในกรณีหนึ่งเลย.

ถ้ามีสติสัมปชัญญะ รู้ว่าเวทนา สักว่า เวทนา แล้ว มันทนนิดหน่อย แล้ว อาจจะกลบเกลื่อนได้ ด้วยอำนาจของความรู้ บัณฑิตที่เกิดมาจากความรู้, และสมาธิที่เกิด มาจากการบังคับจิตนี้ กลบเกลื่อนไปได้; เพราะมันไม่ไปเกิดอุปาทานอย่างรุนแรง. พอไปเกิดอุปาทานอย่างรุนแรงเสียแล้ว อะไรจะไปกลบเกลื่อนได้; มันก็ต้องมีความ ทุกข์ที่ต้องทนอย่างเต็มที่ หรือสุดเหวี่ยง.

คำว่าต้องทน มันมีอยู่ ๒ ชั้น : ทนตามธรรมดา ที่มันเป็นเองแล้ว มันก็ ทนอย่างเล็ก ๆ น้อย ๆ, แต่พอมันไปเกิด อึดมันคือมันเป็นทุกข์ ด้วยอุปาทานเต็มรูป เต็มความหมายแล้ว นี่มัน ทนอย่างเต็มที่แหละทนได้.

ยกตัวอย่างคนที่อกหัก ถ้าเขามีความรู้ว่า *ตถตา - มันอย่างนี้เอง* มันก็ทน นิดหน่อยเท่านั้น ถ้าเขาไม่รู้ เขาต้องไปกินยาตาย เพราะมันเหลือที่จะทนได้.

(ถาม) ผมขอเรียนถามท่านอาจารย์ว่า ถ้าสมมติเราเกิดสุขเวทนา หรือว่าทุกข์เวทนา แล้วใช้สติสัมปชัญญะช่วยเพื่อจะกลบเกลื่อน ให้เกิดภาวะปกตขึ้น ภาวะปกตซึ่งเราได้ตรึกตรองสิ่งต่างๆ เหล่านี้แล้ว มันจะเข้าไปสู่สภาพของ อทุกขมสุขเวทนาหรือไม่?

(ตอบ) ได้, ถ้าถามนั้นก็ถามอยู่ ก็ว่าเรามีสติสัมปชัญญะในขณะที่มีทุกข์เวทนา หรือ สุขเวทนามีตามอย่างรุนแรง ที่มันได้เกิดขึ้น เราใช้สติสัมปชัญญะในกรณีนั้นอย่างถูกต้อง. ขอร้องว่าคุณอย่าใช้คำว่ากลบเกลื่อน คุณต้องใช้คำว่าถอนราก. ถ้ามีสติปัญญา สติสัมปชัญญะเพียงพอจริง มันไม่ใช่เป็นการกลบเกลื่อน. ความหมายหรืออิทธิพลของเวทนานั้นๆ มันเป็นการถอนราก ตัดรากให้มันหยุดไป ให้มันระงับไป; ฉะนั้นเมื่อมันหยุดไป ระงับไป มันกลายเป็นเวทนาอันอื่น ชนิดอื่น. แม้ว่าจะสงเคราะห์ไว้ในอทุกขมสุขเวทนา ก็ในความหมายอื่น, ก็เป็นผลของการใช้สติปัญญา ถอนราก ตัดราก ของเวทนา ทุกข์และสุข ซึ่งจะเป็นอุเบกขาชนิดที่มีแก่พระอริยเจ้าไป; ไม่มาอยู่ในระดับต่ำกว่า อทุกขมสุขเวทนาธรรมคาสมัญญในชีวิตประจำวัน.

ถ้า ๒ คำนี้ปนเปกันอยู่ ก็คำว่า อุเบกขา กับคำว่า อทุกขมสุข ระงับไว้ก็มันจะหลอก, ตัวหนังสือนี้จะหลอก เป็นมายาทางตัวหนังสือ; แล้วคนโดยมากก็ชอบเอาคำว่า อุเบกขา มาใช้กับอทุกขมสุขเวทนา ธรรมคาสมัญญ. มันต้องเป็นอทุกขมสุขเวทนาชนิดที่เกิดขึ้น ด้วยอำนาจของปัญญาแท้จริงอย่างที่ว่านั่นแล้วจึงควรจะเรียกว่า อุเบกขา มากกว่า; เรื่องมันก็ไม่ซับซ้อน มันลงรูปกัน. สติปัญญา สติสัมปชัญญะ มาทันทั่วทั้ง ระงับทุกข์เวทนา หรือ สุขเวทนานั้นได้ ก็ถึงความว่างเฉยอันหนึ่ง.

ทีนี้ถ้าถามว่า เวทนาที่มาจากความว่างเฉยมันคืออะไร? ต้องพูดว่า อทุกขมสุขเวทนาอยู่ที่ เพราะตามหลักเราจะมีเวทนาแต่เพียง ๓ เท่านั้น คือ สุข คือ ทุกข์ และ

อทุกขมสุข; อทุกซ์ อสุข นั้นแหละ ภาษาบาลีเขาว่า อทุกขมสุข, อย่าเข้าใจว่าเป็นอื่น คือ อทุกซ์ อสุข ก็เรียกว่า อทุกขมสุข.

ที่นี้เรามี อทุกขมสุขเวทนา ตามปกติ นี่ไม่ใช่อุเบกขา หรือความวางเฉย ที่มาจากสติปัญญา; เพราะว่ามันไม่รู้ มันไม่สัมผัสสัมผัส มันหลับตาปล่อยไปอย่างนั้นเอง จึงเรียกว่า อทุกขมสุขเวทนาในระดับธรรมดา ก็ถูกแล้ว.

ถ้ามันเป็นได้มันก็ต้องเป็นไปในทางว่า เราจักอทุกขมสุขเวทนา แล้วก็รู้ว่านี่ก็เป็นสักว่าเวทนา แล้วก็เฉยได้. อีกทีหนึ่งมันจะเฉยโดยอัตโนมัติ คือเฉยด้วยสติปัญญาอย่างนี้ ก็เรียกว่า อุเบกขา ได้เหมือนกัน. รสชาติที่เกิดขึ้นออกมาจาก อุเบกขา นี้ จะเรียกว่าเวทนาอะไร? ก็เรียกว่า อทุกขมสุขเวทนา, จะเรียกว่า อุเบกขาเวทนามก็ได้ ไม่ผิดหลักอะไร; แต่ไม่ค่อยเคยเห็นนิยมเรียก. สุขเวทนา ทุกขเวทนา อุเบกขาเวทนา นี่ไม่ค่อยมีเรียก เรียกแต่อทุกขมสุขเวทนา ในความหมายว่าเป็นด้วยอวิชชาได้ ในความหมายที่ว่ามันมาจาก อุเบกขา ของพระอรหันต์ก็ได้.

(ถาม) กราบเรียนอาจารย์ว่า เรื่องที่พูดไปว่า สมมติเราเกิดมีความทุกข์ขึ้นมา แล้วเราใช้อุบายในการระงับทุกข์นั้น อุบายนั้นมันเป็นการกลบเกลื่อนเท่านั้นเอง; ตามความคิดของผมมันไม่เป็นการถอนรากถอนโคนเลย. ตัวอย่างการพิจารณาปัจเจกชนก็เหมือนกัน รู้สึกว่ามันคล้าย ๆ ว่าหลอกตัวเองเสียมากกว่า มันไม่ได้ถอนรากถอนโคนของจิตใจว่า ที่พิจารณาจนชั่วทอนเข้าอะไรนั้น มันเป็นปฏิภาณหรืออะไรทำนองนั้น.

(ตอบ) ก็ได้ นี่เป็นปัญหาที่ดี คุณถามปัญหาที่ดีที่ควรจะถาม มันเกี่ยวกับความหมายของคำซึ่งยังไม่รู้. คำว่า “กลบเกลื่อน” ก็มีความหมายอย่างหนึ่ง ควรจะไล่มาตั้งแต่คำว่า บ้างกัน ความหมายหนึ่ง, แล้วกลบ เกลื่อนไว้ บิดไว้ ก็อย่างหนึ่ง, แล้ว แกล้ง ก็อีกอย่างหนึ่ง, แล้วตัดราก ถอนเหง้า ถอนโคน นี่มันก็อีกอย่างหนึ่ง, เป็นระดับ ๆ มา.

ข้อปฏิบัติอะไรก็ตาม จะเป็นสติสัมปชัญญะก็ตาม เป็นปัจเจกเวชณ้อย่างที่
คุณวาก็ตาม มันก็มีหลายระดับ แล้วแต่ผู้ใช้จะสามารถใช้มันในระดับไหน : บางที
อาจจะใช้อย่างมงงาย ไม่ได้ผลเลยก็ได้, เหมือนนกแก้วนกขุนทอง ก็บ่นบริกรรม
สติสัมปชัญญะ หรือบริกรรมปัจเจกเวชณ ก็ได้; อย่างนี้จะไม่เป็นการกลบเกลื่อนด้วย
ซ้ำไป, หรือว่าจะไม่เป็นการบ่อนทำลายซ้ำไป.

ข้อปฏิบัติต้องมีความหมาย มันจึงจะมีลักษณะที่เป็นการป้องกัน, หรือรู้จักตัว
แล้วยังฆ่ามันไม่ได้ ก็ปิดทับมันไว้ก่อน กลบเกลื่อนมันไว้ก่อน หรือดีกว่านั้นเห็นลึก
กว่านั้น ก็แก้ไขไปบ้าง, ถ้าดีกว่านั้นอีกก็ว่าตัดราก; ฉะนั้น ข้อปฏิบัติให้มีอยู่หลาย
ระดับ แล้วแต่ว่าภิกษุองค์หนึ่งๆ รูปหนึ่งนั้น เขาจะสามารถใช้มันในระดับไหน ไม่มี
ขัดกัน. ไปศึกษาเอาเอง เพราะว่ามีความรู้พอแล้ว ที่จะไปแยกความหมายของคำว่า
ป้องกัน กลบเกลื่อน แก้ไข ตัดราก.